

Barn av vår tid: diagnoskritik och hegeliansk pedagogik

Recenserad bok: *Barn av vår tid*. Ett nytt sätt att möta barn med problemskapande beteende i skolan. Författare: Jenny Westerlund. Förlag: Studentlitteratur (220 sidor), 2017

Samma dag som jag har avslutat ett möte med en skopsykolog som uttryckt sin frustration över en i Sverige som internationellt ökad psykiatisering (se t.ex. Brinkmann, 2016; Mills, 2014) och vad detta får för konsekvenser för en alltjämt växande grupp barn och unga, slår jag upp pärmen och börjar läsa boken *Barn av vår tid*. Ett nytt sätt att möta barn med problemskapande beteende i skolan. Bokens författare Jenny Westerlund har en doktorsgrad i socialfilosofi och har därefter arbetat som vad hon benämner stödpedagog i skolan för just elever vars beteende där blir till sociala, och därmed pedagogiska, utmaningar. Boken är på dryga 200 sidor och utgörs förutom av en kort inledning och slutord av sex olika kapitel.

Författarens övergripande budskap är att vi idag lever i en extrem individualistisk tidsepok som anges vara en effekt av den franske filosofen René Descartes (1596-1650) cogito, dvs. dennes syn på ett socialt separerat, isolerat – autonomt – och förnuftstyrkt jag. Det är Descartes rationella tvivel som leder honom till slutsatsen cogito ergo sum, ”jag tänker alltså är jag”. Detta autonoma och socialt isolerade jag menas i boken ha fört med sig många negativa konsekvenser, inte minst för de barn och unga som av olika anledningar inte följer de beteendenormer som är framträdande i samhället och



inte minst inom det obligatoriska utbildningsväsendet. Det autonoma jaget, eller subjektet, är modernistiskt, menar Westerlund. Med modernistiskt avses ett genom historien ökat fokus på individen betraktad som ett socialt isolerat jag/subjekt:

”Vi lever i en tid då vi som aldrig förr separerat oss från varandra. Vi har tappat det sociala till förmån, eller det är ju vad vi tror, för individen” (s. 12).

Problemet ifråga benämns i boken för ”barn av vår tid” och det sätt som denna grupp bemöts på i skola (och samhälle). Termen ”barn av vår tid”

används flitigt men känns inte helt lyckad då författaren inte ger någon tydlig avgränsning av vilka barn/elever det egentligen gäller. Barn av vår tid tycks innefatta de barn som utmanar så till den grad att de blir till ett pedagogiskt problem utöver det vanliga samtidigt som det menas att vi alla är barn av vår tid, inbegripet alla vuxna såväl som alla andra barn och unga. Läsaren kan dock av underrubriken förstå att det är just barn med ett problemskapande beteende i skolan som är i huvudfokus.

Mot det cartesianska cogitot ställer Westerlund en annan framstående filosofers teori om jagets/subjektets tillblivelse, dvs. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), vars jag/subjekt måste förstås som försocialt – socialt betingat – och som därmed är en kritik riktad just mot Descartes socialt isolerade – autonoma – jag. Utifrån ett hegeliantskt ramverk vill Westerlund förstå ”problemskapande” barns verklighet, samtidigt som just denna verklighet upplevd av barnen är social till sin natur, varmed i boken alla de som i skolan är verksamma (i fortsättningen här av mig kallade pedagoger) uppmanas till att ge sig in i och bli en del av den sociala situation där barnets beteende blir till ett problem. Intersubjektivitet är således ett bärande begrepp i boken.

Tre olika fallstudier på ”barn av vår tid” (Adam, Elina, Emmanuel) fungerar som stöd för den pedagogiska modell som via en lång inledande teoretisk sektion skrivs fram. Möjligen kan det inledande teoriavsnittet (kapitel 1), som tillsammans med ett redogörande först för de teorier som

ses som problematiska (kapitel 2) och sedan vilka effekterna av dessa olika teorier blir (kapitel 3), kännas som en utmaning. Åtminstone kan det kanske vara så för den läsare som inte är särskilt förtjust i att behöva sätta sig in i svårfångade filosofiska systembyggen och inte minst tvingas till att tänka nytt – även om Westerlund, enligt mig, begripliggör på ett mycket lättfattligt sätt. I synnerhet att tänka nytt och annorlunda kan ju vara en verklig utmaning, inte minst om det nu är så som författaren beskriver, att det cartesianska arvet – det autonoma subjektet/det privilegierade och socialt separerade jaget – har impregnerat nästintill varenda aspekt av tillvaron i det västerländska samhället.

Bokens inledande teoretiska avsnitt fyller emellertid en funktion då det är till just för att *”provocera till reflektion”* (s. 17) eftersom val av teori, enligt författaren, påverkar den pedagogiska praktiken. En idag dominerande pedagogisk praktik som med sitt cartesianska ursprung och det socialt separerade subjektet har lett till att vi lämnats med *”enbart onyanserade, tomma och förmodat färdiga formler och dessa förvärrar ofta situationerna eftersom vi närmar oss barnen på mekanistiska, näst intill behavioristiska grunder”*, närmare bestämt *”quick-fix”* och *”på-tytan-lösningar”* (s. 16-17) när det gäller beteenden som såväl har sin grund som manifesteras i just det sociala och bryter fram som ett av samhället/skolan, och av Westerlund själv, socialt oacceptabelt beteende. Det hegeliantska försociala jaget blir därmed lösningen på hur vi

”aktivt [kan/bör] placera oss i det so-

ciala ... [och] hjälpa barnen att närma sig det sociala på nya, mindre felaktiga grunder och därigenom minska deras behov av destruktiva beteenden” (s. 17).

Likt en dialektisk rörelse där motsättningar bedöms som framåtdrivande ställs i boken upp några pedagogiska modeller/metoder som är framträdande i vår tid, bland annat evolutionsbiologisk anknytningsteori och den numera väl spridda teorin om lågaffektivt bemötande – till den senare är det inte ett lågaffektivt bemötande som sådant som kritiseras utan främst den människosyn som teorin bygger på och vilka följderna blir. Den amerikanske barnpsykologen Ross Greene samt den i Norden möjligen mer kände Bo Hejlskov Elvén är de som får klä skott för kritiken. En del kritik riktas även mot vår tids många så kallade neuropsykiatriska diagnoser som författaren menar är en extrem form av individualism och som tar sitt uttryck genom att betrakta en elev med problemskapande beteende som en socialt isolerad individ vars ”orsaker” till problemet anges finnas i det enskilda barnets hjärnkemi, något som riktar ansvaret bort från såväl den diagnostiserade som från den sociala omgivning där barnets beteende blir till. Westerlunds övergripande tes är således att om vi förstår hur barnet blir till inom det sociala så kan vi också bättre hjälpa dem i den sociala miljö där problembeteendet manifesteras.

Det är med hjälp av Hegels teorier om en ”kamp på liv och död” och ”dialektiken mellan herre och slav” som författaren finner särskilt stöd för sin tes och framskrivna pedagogik.

Läsaren får reda på hur det gick till när de tre beskrivna barnen/eleverna, med hjälp av en för den pedagogiska relationen konsekvent och ansvarsfull vuxen, slutligen fick ta del av det sociala liv som försiggår i klassrummet. De tre eleverna har i boken tidigare presenterats som om de vore omöjliga till förändring, vilket emellertid ligger i författarens kritik mot inte minst det neuropsykiatriska paradigmet. På så sätt går även Hegel vinnande ur kampen. För de tre eleverna gick dock vägen till den sociala gemenskapen via hjälp utanför klassrummet i en mindre småskalig socialpedagogisk situation. Det sociala föregår det ämnesspecifika lärandet, är det budskap jag som läsare lämnas med, och detta sociala lärande tycks enligt författaren bäst göras i mindre grupper eller rent av i möten en-till-en för att därefter skalas upp. Varje elev är unik och upplever världen på sitt sätt, och det är denna unika upplevelse som pedagogen bör/ska ansvara för. Här är det en fenomenologisk pedagogik som bör styra, detta genom att pedagogen, som menas ha förståelse för elevens helhet, det vill säga att eleven inte längre bör betraktas som en isolerad individ även om hen tror sig så vara, tar ansvar för att leda barnets falska självmedvetande (falskt för att det är cartesianskt) mot ett mer sant (det hegelianska).

I komprimerad form kan sägas att pedagogen, genom att ta ansvar för den pedagogiska relationen, till det sociala bjuder in det barn som uppvisar ett problemskapande beteende. Detta problemskapande beteende är enligt författaren inget annat än en nedärvd respons och överlevnadsprincip

som i en liknande miljö manifesteras på olika sätt för skilda barn då den sociala miljön för vissa upplevs som ogynnsam och hotfull. I somliga fall bär barnet med sig en anknytning till vuxenvärlden som nog bäst bör förstås som mycket bristfällig. Genom att agera på ett av andra upplevt problematiskt och destruktivt sätt, är elevens sätt att försöka upprättälla en självbild som denne finner sann och därmed som en trygg punkt att med alla medel försöka hålla fast vid. Detta genom att i en ”kamp på liv och död” inta positionen av en diktator som söker vinna ”striden” med övriga i omgivningen för att på så sätt inte förlora sitt jag. Men eftersom jaget/självvet enligt Hegel är socialt så måste en återspeglning – en mer ”sann” bekräftelse – göras med hjälp av en ansvarsfull pedagog. Så menar åtminstone bokens författare. Pedagogen intar rollen av ”det sociala” och anges på så vis ges möjlighet att bjuda in eleven så att denne i förlängningen ska kunna delta i en större social gemenskap på ett mindre destruktivt sätt. Formeln jag = jag är egentligen ett jag = vi/vi = jag. En tes som författaren är angelägen om att upplysa läsaren.

Boken känns som en friskt fläkt inom ett ämne som annars tenderar att uppröra. När jag läst klart tror jag mig åtminstone ha fått en bättre förståelse för en filosof som annars har utgetts för att vara svåråtkomlig, och det har skett på ett tämligen lättfattligt vis. Vidare öppnar boken upp för många nya frågor att tänka vidare kring. En är huruvida den av Westerland framskrivna pedagogiska modellen upprätthåller ett skolsystem som

för vissa elever utgör en skrämmande och hotfull upplevelse, men där eleven med pedagogens hjälp, och via att tas ut ur klassrummet, ska lära sig att bli ”social”, för att därefter i skolan ingå i en social, men även materiell, ordning som till mycket framstår som absolut och därmed oföränderlig. På detta sätt framstår pedagogen, som hos Westerland har iklätt sig slavens roll, vara en tämligen sträng herre. Vad som ur detta följer är om den slutgiltiga lösningen finns att söka hos en filosof som Hegel. Att söka pedagogiska alternativ hos Hegel närbesläktade men mer samtida filosofer, i relation till de problemområden som beskrivs i boken, kan nog vara en god idé att ta fasta i.

*Mattias Nilsson Sjöberg
Doktorand i pedagogik
Avdelningen för pedagogik
Lunds universitet*

E-post: mattias.nilsson_sjoberg@soc.lu.se

Referenser

- Brinkmann, Svend (2016). *Diagnostic Cultures. A Cultural Approach to the Pathologization of Modern Life*. London: Routledge.
- Mills, China (2014). *Decolonizing Global Mental Health. The Psychiatrization of the Majority World*. London: Routledge.